

معرفی پایان نامه
معرفی پایان نامه
معرفی پایان نامه

کتابداران و فن آوری اطلاعات

○ محبوبه معمار طلوعی

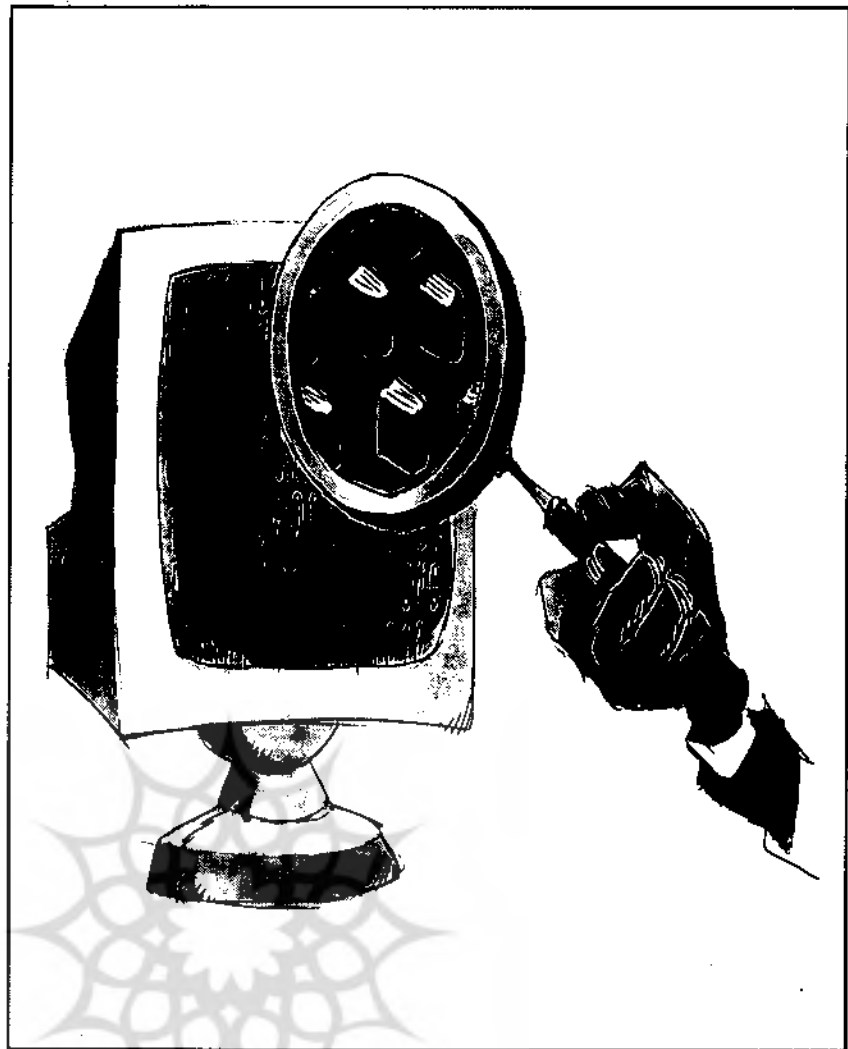

- نظر کتابداران کتابخانه‌های فنی و مهندسی شهر تهران درباره نقش فن آوری اطلاعات در وضعیت شغلی آنان (پایان نامه کارشناسی ارشد)
- استاد راهنما: دکتر عباس حرزی
- پژوهشگر: سودابه نوذری امینی
- دانشگاه تهران، ۱۳۸۰

پژوهش حاضر دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های فنی و مهندسی شهر تهران را درباره نقش فن آوری اطلاعات در وضعیت شغلی آنان بررسی می‌کند و در چهار فصل تنظیم شده است. در فصل اول پژوهش و هدف آن تعریف شده است. ابتدا در مقدمه درباره ورود رایانه‌ها، تجهیزات الکترونیکی و ارتباطی، فن آوری‌های اطلاعاتی و تأثیر آن‌ها بر جنبه‌های زندگی بشر چنین آمده است: «در فرآیند ماشینی کردن کتابخانه‌ها بر برنامه‌ریزی هدفمند قبل از تهیه نظام‌های رایانه‌ای، بسیار تأکید شده است. یکی از ارکان اصلی این برنامه‌ریزی، کتابداران، نه تنها معمولاً عاملی تصمیم‌گیرنده در تهیه نظام‌های فن آوری هستند، بلکه به عنوان نخستین کسانی که در کتابخانه‌ها به طور مستقیم با این فن آوری‌ها در ارتباط بوده و باید خدمات مناسبی را به مراجعه‌کنندگان ارائه دهند، تحولات چشمگیری در وضعیت شغلی آنان پدید آمده و پیامدهای گوناگونی را برای آنان به همراه داشته است و اگر یک بال پرواز این نظام را داشتن مجموعه‌ای غنی و تجهیزات و فن آوری‌های جدید رایانه‌ای و شبکه‌های گسترده جهانی بدانیم، بال دیگر آن وجود افراد کار آموزده‌ای است که امکان استفاده از این دریای خروشان اطلاعات را دارند و به آخرین فنون و دانش علوم

کتابداری و اطلاع‌رسانی و شیوه‌های کاربرد جدیدترین فن آوری‌ها آشنایی دارند.» در قسمتی به دیدگاه لنکستر (Lancaster) اشاره کرده که در کتاب خود با عنوان فن آوری و مدیریت در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی تأثیر فن آوری را در قالب نیازهای به وجود آمده پس از ورود فن آوری، تغییر جنبه‌های کاری کتابداران، اثر تشویق‌های ناشی از فن آوری‌های، جدید بر کارکنان ارزیابی کرده است. همچنین از دیدگاه لنکستر جاذبه‌های به وجود آمده بر اثر ورود فن آوری این‌گونه بیان شده است: «افزایش سرعت در کارها، ساده‌تر شدن امور، پیشرفت مهارت‌های تخصصی، بالا رفتن جذابیت در کارها، افزایش رضایت شغلی و خودباوری، ارتقای شغلی، و افزایش اعتبار شغلی

تزد عموم.» در قسمتی دیگر از فصل اول به تعریف مسئله پرداخته شده و آمده است: نیاز به اطلاعات فنی جهت توسعه و سازماندهی تحقیقات علمی و صنعتی برای جوامع یک ضرورت است. در این قسمت با بررسی دیدگاه‌های کتابداران متخصص و غیرمتخصص درباره جنبه‌های کاری، نیازهای به وجود آمده و تشویق‌های ناشی از ورود فن آوری اطلاعات در قالب عوامل مؤثر بر وضعیت شغلی کتابداران، کتابخانه‌های فنی و مهندسی شهر تهران، نقش فن آوری‌های نوین را مورد مطالعه قرار داده تا از این طریق بتوان با شناسایی موانع و مشکلات ناشی از ورود فن آوری‌ها، گامی در جهت تربیت نیروی انسانی کارآمد برای کتابخانه‌ها برداشت.

ساخت ماشین حساب تحلیل گر را طراحی کرد. این ماشین حساب همچون اتاکی مملو از محورها، چرخ دنده‌ها، و الکتروموتورها بود که با روش مقایسه مکانیکی، محاسبات را به حداقل می‌رساند.

نخستین رایانه الکترونیکی جهان به مارک یک معروف است که در سال ۱۹۳۹ هوارد آیکن از دانشگاه هاروارد با همکاری مهندسان کمپانی آی بی ام طرح ساخت آن را آغاز کرد و در سال ۱۹۴۶ رایانه تمام الکترونیک اینتاک تکمیل شد. این رایانه را دو دانشمند به نام‌های جان ماکلی و پرسپراکرت از دانشگاه پنسیلوانیا اختراع کردند که هزار بار سریعتر از ماشینهای قبلی کار می‌کرد. تا سال ۱۹۶۱ استفاده از رایانه در کتابخانه‌ها، مگر به صورت تجربی، ممکن نشد. در نتیجه، خودکارسازی کتابخانه‌ها از سایر عرصه‌های علم و صنعت عقب ماند. از دلایل این عقب ماندگی می‌توان افکار عموم مردم که کاربرد رایانه را تنها برای انجام محاسبات عددی لازم می‌دانستند، عدم همکاری مؤسسات مادر جهت تهیه رایانه، و گرایش کاربرد رایانه‌ها در مشاغل و علوم دیگر نام برد.

طرح مارک که یکی از طرحهای خودکارسازی کتابخانه‌ها بود و توسط کتابخانه کنگره و با هدف به وجود آوردن نظامی خاص برای تبدیل اطلاعات کتابشناختی به شکل ماشین خوان آغاز شده بود، تحول بزرگی در ایجاد و گسترش فهرستهای رایانه‌ای به وجود آورد. حجم زیاد مجموعه و پرهزینه بودن و سنگینی کار فهرست‌نویسی بنیادی، کتابخانه‌ها را بر آن داشت تا با استفاده از نوارهای مارک به ماشینی کردن فهرست‌نویسی مجموعه خود بپردازند.

این امر بعدها منتهی به آن شد که کتابخانه‌ها برخی خدمات خود از جمله امانت و گردش کتاب را هرچند به شکل ابتدایی، ماشینی کنند و با استفاده از حداقل اطلاعات کتابشناختی، نظامی ماشینی برای بخش امانت ایجاد کنند. در این دهه، فهرستهای رایانه‌ای بیشتر به شکل غیرپیوسته بود و برای تهیه فهرست کتابی رایانه‌ای مورد استفاده قرار می‌گرفت.

در این پژوهش، بعد از ذکر چنین تاریخچه‌ای نکته‌هایی یادآوری شده است؛ از جمله این که رایانه‌های نسل اول در سالهای ۱۹۴۵-۱۹۵۷ سربرآوردند که اینک رایانه عظیم این نسل بود و در سال ۱۹۴۶ تکمیل شد و بزرگترین ماشین حساب زمان خود محسوب می‌شد.

در رایانه‌های نسل دوم به جای لامپ از ترانزیستور استفاده شد. در نتیجه، نسبت به نسل

پژوهش، ۱۱۰ پرسشنامه ارسال شد که از میان آنها ۸۱ پرسشنامه تکمیل و عودت داده شده است.

در فصل دوم، ورود فن‌آوری‌های اطلاعات به کتابخانه بررسی شده است.

تاریخچه آغاز فن‌آوری را می‌توان از زمان پیدایش کارت لبه منگنه (punched paper cards) جست‌وجو کرد که در سال ۱۸۰۴ جهت نصب در دستگاه‌های بافندگی ژاکارد به کار می‌رفت. این برگه‌ها جهت استفاده در ماشین‌های جدول‌بندی، نخستین بار در سرشماری ۱۸۹۰ آمریکا توسط کتابداری به نام هرمان هولریت مورد استفاده قرار گرفت. وی در سال ۱۸۹۶ مؤسسه‌ای به نام شرکت ماشین جدول‌بندی تأسیس کرد که بعدها به شرکت بین‌المللی ماشینهای اداری (آی بی‌ام) تغییر نام داد.

ترینگ و ونر بوش از جمله دانشمندانی هستند که بر پیدایش فن‌آوری اطلاعات بیشترین تأثیر را داشته‌اند. ونر بوش به خاطر کمک‌هایش به الکترونیک و میکرو فیلم یکی از بزرگترین دانشمندانی است که جهان تا به حال شناخته است. در سال ۱۹۳۱، ونر بوش توسعه و

پژوهشگر ضمن این تحقیق روشن ساخته است که آیا فن‌آوری اطلاعات موجب افزایش کسب مهارت‌های تخصصی و آشنایی با سخت‌افزار، نرم‌افزار و شبکه‌های اطلاعاتی شده است یا نه؟ آیا پس از ورود فن‌آوری اطلاعات، وضعیت آموزش و برقراری ارتباط با استفاده‌کننده و رضایت او از کار کتابداران بهبود یافته است؟ آیا این فن‌آوری باعث جذابیت، سادگی، سرعت و نظم امور شده است؟ آیا اوقات فراغت کارکنان را افزایش داده یا سبب ایجاد خستگی و گذران بیشتر وقت با رایانه شده است؟ به طور کلی روشن شده است که آیا کتابداران از کار با فن‌آوری‌های جدید احساس رضایت می‌کنند یا ترجیح می‌دهند از نظام دستی استفاده کنند؟

پژوهشگر برای روشن ساختن پاسخ سوالات بالا از روش پیمایشی استفاده کرده است و جامعه مورد مطالعه‌اش، تمامی کتابداران کتابخانه‌های فنی و مهندسی شهر تهران است که از فن‌آوری اطلاعات استفاده کرده‌اند و مجموعه کتب موجود این کتابخانه‌ها بیش از ۵۰۰۰ جلد کتاب بوده است. برای اجرای این

قبل کوچکتر و ظرفیت حافظه اش، بیشتر بوده و برای راه اندازی نیاز به برق کمتری داشت.

خسبیه رایانه‌های نسل سوم (۱۹۶۵-۱۹۷۰) سرعت بیشتر و کوچک بودن است. در سال ۱۹۸۱، ژاپن طرح ساخت رایانه‌های نسل پنجم را به جهان اعلام کرد. برخی از ویژگی‌های نسل پنجم عبارت از استنباط، تصمیم‌گیری، درک سخن، آموزش و استدلال است.

در قسمتی دیگر از فصل دوم به تاریخچه ورود فن آوری به کتابخانه‌های ایران اشاره شده است. استفاده از رایانه و نظام رایانه‌ای در تجارت و صنعت ایران، از دهه ۱۳۴۰ شروع شد. شرکت‌های بزرگی چون شرکت خودروسازی «ایران ناسیونال»، شرکت ملی نفت ایران، سازمان آب و برق خوزستان، در بخش‌های مالی و حسابداری خود از رایانه استفاده کردند. در پایان دهه ۱۳۵۰ نخستین زمزمه‌های ماشینی کردن کتابخانه آغاز شد. دانشگاه شهید چمران اهواز، پس از انجام تحقیقاتی در زمینه ماشینی کردن کتابخانه‌ها و با هدف ایجاد شبکه‌ای دانشگاهی، به وارد کردن اطلاعات کتابشناختی مجموعه خود بر روی کارت‌های پانچی اقدام کرد.

پس از انقلاب، بسیاری از مؤسسات آموزش عالی علی‌رغم کسر بودجه و مشکلات مالی فراوان برای تهیه نظام‌های رایانه‌ای برای کتابخانه خود بیشترین کوششها را معطوف داشتند. از جمله آنها می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. دانشگاه علوم پزشکی مشهد که در سال ۱۳۶۷ از نرم‌افزار CDS/ISIS استفاده کرد.
۲. دانشگاه علوم پزشکی ایران که به منزله مرکز مدل‌این از قبل به رایانه مجهز شده بود.
۳. دانشگاه صنعتی شریف که در سال ۱۳۶۸ اقدام به ایجاد پایگاهی برای مواد فهرست شده و اطلاعات میز امانت خود کرد.
۴. دانشگاه شهید چمران اهواز که در سال ۱۳۶۹ به ایجاد پایگاهی برای مجلات خود اقدام کرد.

از تعداد یکصد و سی دانشگاه و مؤسسه آموزش عالی موجود در کشور، چهل دانشگاه به نحوی در انجام امور بخش‌های مختلف کتابخانه‌های خود از رایانه استفاده می‌کنند که بیشترین آن به بخش فهرست‌نویسی مربوط است و تنها هشت کتابخانه در بخش انتخاب و سفارش از نظام‌های خودکار بهره می‌جویند.

پژوهشگر در زمینه خودکارسازی در بخش‌های مختلف کتابخانه مطالبی ذکر کرده است. در بخش فراهم‌آوری، موفقیت راتا اندازه زیادی به مهارت و تجربه کارکنان، آگاهی آنان از بازار کتاب و پیگیری سفارش و خرید مواد می‌داند

و معتقد است که این امور را جهت رعایت سرعت، سهولت و صرفه‌جویی در وقت می‌توان به کمک رایانه انجام داد.

در بخش نشریات ادواری خودکارسازی فهرست نشریات ادواری جاری بسیار سودمند است. در بخش امانت نیز رایانه می‌تواند سابقه‌ای از شماره‌های بازبایی کتابها، تعداد امانت گیرندگان، تاریخ امانت، گزارشهایی از سررسید موعد امانت و ثبت کتابهای برگشتی که مورد علاقه دیگران خوانندگان است ذخیره کند. رایانه می‌تواند فهرست منابع و مراجع موردنظر را به سرعت و دقت لازم آماده کند و خواننده را در یافتن کلید واژه‌های به کار رفته در سرعنوانهای موضوعی یاری دهد. علاوه بر آن، رایانه می‌تواند برای یافتن شمار کتابهایی که در بخش خدمات فنی در انتظار آماده‌سازی است، شمار کتابهایی که در مدتی معین آماده‌سازی شده، شماره بازبایی کتابی خاص مفید واقع شود. در بخش مرجع هم رایانه تأثیر زیادی بر سرعت و سهولت دارد. کتابدار مرجع پاسخهای خود را با سرعت دریافت می‌کند و مورد بررسی قرار می‌دهد و مشخصات مطالب لازم و در برخی موارد متن کامل مطلب را در اختیار جست‌وجوگر قرار می‌دهد. افزایش سرعت بازبایی، حجم بالای ذخیره‌سازی اطلاعات، امکان ارتباط رایانه‌ای منابع با خارج از کتابخانه و دسترسی به فرآورده‌های اطلاعات علمی سایر کتابخانه‌ها و موارد متعدد دیگر از جمله تأثیرات رایانه بر کتابخانه‌ها، به ویژه بر خدمات مرجع است.

در فصل سوم محقق، یافته‌های پژوهش را تجزیه و تحلیل کرده است. در این بخش به منظور بررسی نظر کتابداران درباره نقش فن آوری. اطلاعات در وضعیت شغلی آنان، داده‌های اخذ شده از پرسشنامه‌ها براساس شاخص‌های تعیین شده، در قالب عوامل، براساس دیدگاه دو گروه کتابداران متخصص و کتابداران غیرمتخصص هم جدا و به صورت کلی درون جداول تنظیم شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نتایج به دست آمده از تجزیه و تحلیل داده‌های جداول حاکی از آن است که از کل جامعه مورد بررسی ۴۵/۷ درصد کتابداران، متخصص و ۵۴/۳ درصد آنان، غیرمتخصص بوده‌اند. بالاترین مقطع تحصیلی یا ۶۱/۷ درصد مربوط به مقطع کارشناسی بوده که ۳۲/۱ درصد آنان را کتابداران متخصص و ۲۹/۶ درصد آنان را کتابداران غیرمتخصص تشکیل می‌دهند. درخصوص وضعیت ارتقای شغلی افراد جامعه مورد تحقیق، پژوهشگر جداول و نمودارهایی را تنظیم کرده که نتایج به دست آمده گویای آن است که ۲۲/۲ درصد کارکنان اعتقاد داشته‌اند که

پس از ظهور فن آوری ارتقای شغلی داشته‌اند. ۵۴/۳ درصد کارکنان بیان کرده‌اند که مرتبه شغلی آنان تا حدودی ارتقاء یافته است. ۲۳/۵ درصد افراد نیز شامل ۳۷/۸ درصد کتابدار متخصص و ۱۱/۴ درصد کتابدار غیرمتخصص به عدم افزایش ارتقای شغلی رای داده‌اند. درخصوص وضعیت افزایش وظایف و مسئولیتهای شغلی، ۳۴/۶ درصد افراد به افزایش مسئولیتهای و وظایف شغلی خود پس از ورود فن آوری معتقد بوده‌اند. ۴۳/۱ درصد آنها تا حدودی این افزایش را قبول داشته‌اند و ۲۲/۲ درصد کارکنان اعتقاد به افزایش وظایف و مسئولیتهای شغلی خویش نداشته‌اند. پژوهشگر طی جداول و نمودارهایی عاملهای وضعیت افزایش جذابیت کار، افزایش سادگی امور، افزایش سرعت در کارها، افزایش نظم در کارها، افزایش زمان فراغت کارکنان، افزایش گذران بیشتر وقت با رایانه، وضعیت افزایش خستگی ناشی از کار با رایانه، افزایش نظارت بر کار توسط مدیران کتابخانه، افزایش ترجیح نظامهای فن آوری به نظام‌های دستی از دیدگاه جامعه مورد تحقیق را مورد بررسی قرار داد و هریک از عوامل را با آوردن جداول موشکافی کرده است. جالب توجه است که طبق پژوهشهای حاصله، محقق به این نتیجه رسیده است که افراد جامعه مورد مطالعه ترجیح می‌دهند که از نظام‌های جدید فن آوری استفاده کنند.

در فصل آخر نتیجه‌گیری و پیشنهادها آمده است.

طبق این پژوهش کتابداران متخصص ۷۳ درصد، سرعت، نزدیک به ۶۸ درصد، مهارت فنی و تخصصی، حدود ۶۵ درصد، آشنایی با سخت‌افزار، نرم‌افزار و... حدود ۶۲ درصد، جذابیت در کارها و حدود ۹۲ درصد نظامهای جدید را تا حدودی به نظام دستی ترجیح می‌دهند.

محقق در بخش پیشنهادها، تقویت واحدهای دانشگاهی دروس فن آوری رشته کتابداری، آموزش مداوم کارکنان جهت سازگاری بیشتر با تحولات جدید، بازدید کتابداران از کتابخانه‌هایی که در به کارگیری فن آوری‌ها موفق عمل کرده‌اند، بالا بردن مهارت‌های رایانه‌ای، دانش حرفه‌ای و نوآوری را ضروری دانسته است.

در زمینه راهنمایی کتابداران در رویارویی با محیط متحول جدید به منظور رفع کمبودهای احتمالی این ستون را پیشنهاد داده است در انتها فهرست مآخذ، پیوستها و چکیده به انگلیسی و صفحه عنوان انگلیسی آمده است.